

EGYÉNI ÉS TÁRSADALMI PÆDAGOGIA.*

A tudomány egyik fontos feladata tisztázni a fogalmakat, kivetni a fogalomba nem való, vagy csak esetlegesen odatartozó jegyeket, körülhatárolni egyiknek is, másiknak is terjedelmét s ily módon hozzájárulni a helyes felfogás kialakításához.

A köznapi élet ingadozó nyelvhasználata, az újabb és újabb eszmék, melyeket a fejlődő tudomány fölvet, — hatással vannak a tudományos elméletekre, s a tudományos fölfogásra is, s gyakran módosítják egy-egy fogalom eredeti tartalmát, sőt alkalmat adnak arra is, hogy a fogalmak eredeti tartalma egészen elveszzen, s határai elmosódjanak.

Ezért szükséges a fogalmakat időről-időre bírálat alá venni. Eucken Rudolf, jenai egyetemi tanár «*Kritik der philosophischen Grundbegriffe*» cz. munkájában bírálat alá vette a filozofiai alapfogalmakat. Egy cikkében, melyet a «*Zeitschrift für Philosophie u. Pädagogik*» cz. folyóiratban írt, kivánatosnak tartja, hogy pædagogia alapfogalmai is hasonló bírálat alá vétessenek. Szükséges ez annál inkább, mert a kölcsönös megértésnek ez egyik föltétele, s a tudomány előbbrevitele csak is úgy remélhető, ha ebben minél többen vesznek részt. A közös munkához pedig közös alap, közös fogalmak szükségesek.

Nem arra a nagy föladatra vállalkozom, hogy a pædagogia minden fontos fogalmát bírálat alá vegyem. Csupán két fogalom tisztázásához óhajtok hozzájárulni, két oly fogaloméhoz, melyet újabb időben úgy a külföldön, valamint nálunk sűrűen emlegetnek, még pedig oly különböző összefüggésben, hogy az ember szinte kételkedni kénytelen eddig szerzett fogalmainak helyességében. E két fogalom: az egyéni és társadalmi pædagogia vagy

* A. M. Pæd. Társ. 1904. áprilisi ülésén tartott székfoglaló fölolvasás.
Magyar Pædagogia. XIII. 5.

idegen szóval, s így némelyek előtt jobban hangzik: individual- és socialpædagogia.

Az avatatlan igen egyszerűnek fogja tartani a kérdést. Egyéni pædagogia az, mely csak az egyénnel foglalkozik, társadalmi pædagogia pedig az, mely az embert mint társadalmi lényt fogja föl, s nevelését is ehhez szabja.

A dolog azonban nem ily egyszerű.

Ez a szó: «socialpædagogia» más értelemben is használatos.

A socialpædagogia a fönt jelzett értelmén kívül jelenti azokat az intézményeket is, melyeket a társadalom létesít a kultúra terjesztése érdekében. Ilyenek: a gyermekmenedékhelyek, napközi otthonok, szünidei gyermektelepek, gyermekvédelem, munkáskaszinók, népkönyvtárak, felolvasások, munkásképző tanfolyamok, szabad egyetem.

De jelentheti ez a szó socialpædagogia a sociologiai alapon nyugvó pædagiát, pl. azt a pædagiát, melyet a sociologia megalapítója *Comte* fejtett ki.¹

Jelentheti végül a socialismusnak nevelésügyi programját is. Igaz, hogy ez nincs teljesen kidolgozva, s nem egyöntetű, de azért nem mondhatni, hogy a socialistáknak épen semmiféle követelésük sincs e tekintetben. Az ingyenes népoktatás például valamennyi pártárnyalat programjában benne van.²

Ime, négyféle értelmezését soroltam föl a socialpædagoglának. S egyikre sem mondhatjuk, hogy nem helyes. A zavart épen az okozza, hogy mind a négyféle értelemben előfordul ez a szó.

De természetes, hogy mind a négyféle értelme a szónak nem lehet jogos. Kétségtelen, hogy itt visszaélés történik evvel a

¹ Ennek egy igen alapos ismertetése jelent meg *dr. Buday Józseftől* «A pozitivizmus nevelési rendszere» czímen *Magyar Philosophiai Szemle* 1889. évfolyamában s külön lenyomatban is.

² A német socialisták pl. nemcsak az ingyenes iskolázást követelik, hanem ennek folyamányakép az iskolásgyermeknek ingyen étkezését is. (*Sozialpol. Centralblatt.* 1894. 13. sz.) Az erfurti proqramm (II. rész 7. pont) így szól:

«Ezen alapelvekből kifolyólag követeli Németország sociáldemokráciája az ellátás ingyenességét úgy a nyilvános népiskolákban, valamint a magasabb tanintézetekben azok számára, akik képességeiknél fogva a további kiképzésre nézve alkalmasoknak mutatkoznak. A francia socialisták még azt is kívánják, hogy évenként kétszer cipőt és ruhát osszanak ki».

szóval: *társadalmi, socialis*. De nemcsak a szóval, hanem magával a fogalommal is.

Ujabb időben az emberek figyelme mindjobban a társadalmi jelenségekre irányult. Egy ujonnan fölfedezett világnak tetszett az emberi gondolkozás előtt a társadalmi jelenségek területe. Új tér a vizsgálódás számára, új problémák forrása a politika számára, új utak látszanak nyilni az emberi boldogulás számára, új czélok az emberi törekvésre, s új eredmények a tudományok számára.

Nem csoda tehát, ha minden jelenséget, melynek eddig kielégítő magyarázatát nem tudták, ez új forrásból meritett tudással igyekeztek magyarázni, s minden kérdésnek, melyet eddig kielégítő módon megoldani nem tudtak, — megoldását ebben az újonnan fölfedezett világban akarják megtalálni.

Tudjuk jól, hogy ez az új világ sem egészen új. Az ujsága csak abban van, hogy most más szemmel nézik, mint az előtt. De kétségtelen, hogy az elméket megfogta, s fogva tartja a társadalmi problémák világa mindenütt, a hol a kultúra átment azokon a fejlődési fokokon, melyeken a nyugat-európai államok kultúrája fejlődött.

Az emberiség úgy üdvözli ez eszmét, mint egy megváltó ideált. Azt hiszi, megtalálta az üdvösség titkát, megtalálta azt az ideált, mely felé törekedni kell. De ez az emberiség sorsa: küzdeni egy új eszménykép megvalósításáért, s azután kiábrándulni belőle. Hinni, hogy most megvan a méltó ideál, mely boldoggá fogja tenni az emberiséget, s azután, ha megvalósult, tapasztalni, hogy ez sem hozza meg a várt üdvöt. Belátva azonban a tévedést, azonnal új eszményt állítani föl, mely újabb küzdelemre sarkal. Ez az ember tragédiája, mint azt Madách oly szépen festi.

Ma tehát a socialis állapotok vizsgálata az, mely lázasan foglalkoztatja az emberi elmét.

Ez az áramlat teremtette meg a tudomány terén a sociológiát, s a politikában a socialismust.

Minthogy mindakettőnek egy a forrása: a világnézet változása, természetes, hogy az emberi élet minden jelenségében érezhető lesz hatása, s természetes, hogy a pædagogia, melynek iránya első sorban a világnézettől függ, szintén meg fogja érezni ezt a hatást.

Mielőtt e hatást föltüntetném, kívánatosnak tartom, hogy — bár csak egészen röviden — de néhány határozott vonással jellemezem ezt a világfelfogást.

E socialisztikus felfogás reactio azzal a világfelfogással szemben, mely az egyént állítja előtérbe, mily individualisztikus. Ezért helyezkedik a socialis pädagogia is oly szívesen szembe az egyéni pädagogiával.

Az individualisztikus felfogás, melynek politikai téren a liberalizmus felel meg, a francia forradalommal jutott diadalra, s hódított tért egész Európában. A francia forradalom az egyén fölszabadítása a sokféle nyüg alól, mely szabad mozgását megbénította. Az egyén a középkor át minden téren le volt kötve. Ez a lekötöttség a középkor főjellemvonása. A jobbágy függött a földesúrtól, a hűbéres és hűbérúrtól, az iparost kötötte a czéhrendszer, a tudományt a dogma. A fölszabadulás processusa a renaissance-szal kezdődik. Innen fogva minden mozgalom rugója ez a fölszabadulásra való törekvés. Lerázni a reá nehezedő bénító igát, ez a cél. Kezdődik ez a művészet terén, folytatódik a valósi téren, majd átmegy a tudományra (Descartes), az irodalomra (romantikusok) s végül diadalt arat politikai téren is.

Ez a liberalis felfogás teremti meg a szabad versenyt a gazdasági téren. S ez a szabad verseny hozza létre a tőke abnormis fölhalmozódását, a munkás kizsákmányolását, s ezzel szemben jelentkezik visszahatáskép a socialisztikus felfogás.* *Saint-Simon* az első, aki arra a gondolatra jön, hogy nem az alkotmányos forma a fődolog a nép boldogulása érdekében, hanem az a mód, a hogyan a javak elosztása történik s a világnézet, azaz: az erkölcsi felfogás.

Ezzel *Saint-Simon* megalapítója úgy a sociológiának, mint a socialismusnak. A sociológiát, mint tudományt *Saint-Simon* tanítványa *Comte* alapította meg, tőle származik e tudomány neve is. Tőle származik az a gondolat, mely ma is uralkodik a sociológiában, hogy a társadalom hasonló az élő organizmushoz, s olyan, amilyen kicsinyben az ember. Ez azért fontos gondolat, mert a társadalmat nem tekinti többé egyének önkényes társulá-

* L. Theobald Ziegler, *Die geistigen u. sozialen Strömungen des 19. Jahrhunderts*. 1899. és *Sozialismus u. Individualismus*. Rein, *Encyklopädisches Handbuch d. Pädagogik*, VI.

sának, mint az individualisztikus fölfogás, (mely legélesebben nyilatkozik *Rousseau* társadalmi szerződésében), hanem szerves egésznek, melyet nem lehet önkényes szerződéssel megváltoztatni, mely alá van vetve a fejlődés törvényének.

Comte mellett *Herbert Spencer* a sociologia legkiválóbb képviselője. Állítása szerint Comte-tól teljesen függetlenül alkotta meg sociologiai rendszerét, a mi azt mutatja, hogy ez az eszmék természetes fejlődése. E rendszer alap gondolata egyrészt szintén a társadalmi szervezet analogiája az állati szervezettel, másrészt a fejlődés gondolata, melyet ő a társadalmi jelenségekre is átvitt.

Ez a felfogás nagyon hasonlít *Marx* és *Engels* «materialisztikus történeti felfogásához», s így a sociologia nemcsak kiindulásában, de itt is érintkezik a socializmussal.

A sociologia tehát az a tudomány, mely a társadalmi élet jelenségeit teszi vizsgálat tárgyává. Nem mondhatni, hogy e jelenségeket azelőtt nem vizsgálták volna. Hiszen már *Plato* is sociologiai problémákat tárgyal az *Állam és Törvények* cz. munkáiban, s *Aristoteles* a *Politiká*-ban. Méltán mondja tehát *Barth* lipcei tanár: «A mi ma sociologia, azt eredetileg politikának hívták».¹ A különbség az, hogy akkor a kormányforma, az alkotmány állt a vizsgálat előterében, míg ma a gazdasági viszonyok, s erkölcsi kérdések.

A socializmus pedig nem egyéb, mint a socialis világnézet alkalmazása a közgazdasági kérdésekre. Azaz: a társadalom nem individumok összege, hanem szerves egész, tehát az anyagi javak és a munka sem haladhatnak össze-vissza egymás mellett, tekintet nélkül egymásra, hanem ezen organikus törvények szerint rendezendők.

A socialisták nézetei a rendezés módjára nézve megoszlanak, s így alakultak a különböző socialista pártárnyalatok.²

E pártárnyalatok azután különböző elemeket vettek föl programjukba, a mi nemcsak az összhangot és egyetértést zavarta, s zavarja náluk, hanem keresztülvihetlenné teszi azt is,

¹ «Was jetzt Soziologie, hiess ursprünglich «Politik». *Paul Barth*, Soziologie u. Pädagogik. Rein, VI.

² A socializmus azonban nem ellenkezik mindenben a liberalizmussal, sőt sok tekintetben liberalis. Nem lehet föladatom itt e két irány vonatkozásait fejtegetni.

a mi e programmban helyes. Így a materialisztikus, darvinisztikus felfogást, a vallástalanságot, az internationalizmust vitték bele a programmba, amivel természetes érzéseket, s természetes kötelékeket sértenek, s így mindazokat, a kik ezen eszmékhez ragaszkodnak, táborukból kirekesztik.

A socializmus lényege azonban a közgazdasági programmban van. Itt is csak az ipar- és kereskedelem az a tér, melyre programjuk ki van dolgozva. A földművelésre nézve már eltérők a pártárgyalatok nézetei. A programmpontok itt, úgy látszik a szerint módosulnak, a mint kilátás van sikeres propagandára.

A socializmus megalapítója Saint-Simon. De a mai socialista párt első alapvetője *Lassale* Ferdinand, a kit később *Marx* és *Engels* teljesen kiszorítottak. *Lassale* német nemzeti alapon, *Marx* és *Engels* nemzetközi alapon fejtették ki programjukat. A mai socialisták, *Marx* és *Engels* tanait vallják.

Látjuk tehát, hogy a socialisztikus világnézet jelentkezik a tudományban, s létrehoz egy új tudományt: a sociológiát. Jelentkezik a politikában, s létrehoz egy új pártot: a socialista pártot.

Ez a felfogás, ezek az eszmék nem maradhattak hatás nélkül a pädagogiára.

E hatás mutatkozik két irányban. Először is abban, hogy bizonyos társadalmi intézmények szükségességét erősen hangsúlyozva részben az államot, részben a községet s társadalmat, bizonyos intézkedésekre birták reá, melyeket mint socialpädagogiai követelményeket állítottak föl.

Ugyanazt látjuk pädagogiai téren, a mit a politika terén. A politikában is a socialisztikus eszmék bizonyos socialpolitikai intézkedésekre birták a kormányokat, s az európai parlamentek mind foglalkoztak socialpolitikai intézményekkel.

A pädagogiában ilyen socialpädagogiai intézkedések: a gyermekmenedékhelyek, napközi otthonok, szünidei gyermektelepek, munkáskaszinók és népkönyvtárak, felolvasások, s a szabad egyetem, (university extention) nálunk «Népszerű főiskolai tanfolyam» czimen, melyek mind többé-kevésbé hatósági támogatással vagy hozzájárulással létesültek.

Ezek pädagogiai intézmények. Ezeket a társadalom hozta létre, s tartja fön. Méltán nevezhetők tehát ezek socialpädagogiai intézményeknek. A socialpädagogia ezekre vonatkoztatva, mint a pädagogiának egy része, az egész nagy területnek egy

specialis kisebb területe tehát egészen helyesen nevezhető social-pædagiának. Ez az elnevezés jogos és helyes.

De más hatása is van a socialis fölfogásnak a pædagiára. E fölfogás hívei természetesen azt óhajtják, hogy vitessék be az iskolába is a socialis fölfogás. A történelem ne legyen a háborúk, a politikai intézmények története, hanem tüntesse föl az osztály-harczot. Mutassa meg, hogy voltaképp az egész történelem nem egyéb, mint osztályok harcza a lét érdekében, a boldogulásért, szóval az önérdekért. Ez a Marx és Engels-féle materialisztikus történeti fölfogás; vitessék ez be a történet tanításába. Épp úgy volna bevihető más-más tárgyakba is a socialisztikus világnézet.

Mások ezzel szemben azt kívánják, hogy épen a socializmusnak ellenszere legyen az iskola. A tanító hasson a népre úgy, hogy az visszatartassék a socialisztikus tanoktól, főleg azért, mert azok vallás-ellenesek, s nemzetközi, tehát haza-ellenesek.

Ez a hatása a socialisztikus világfölfogásnak a pædagiiai gyakorlatra.

E világnézet azonban nemcsak a gyakorlatra hat, hanem az elmélet-írókra is, a pædagiára mint tudományra is.

A pædagiiai elméletben is érvényesíteni akarják azt a fölfogást, mely szerint az újabb törekvések éles ellentétben állanak a régibb törekvésekkel, mert az újabb irány socialisztikus, a régibb individualisztikus.

Ez a fölfogás éles ellentétbe igyekszik helyezni a socialis fölfogással irt pædagiát a régibb pædagiiai elmélettel úgy tünteti föl ezt, mint a mely kizárólag csak az egyénnel foglalkozott, azt kiszakítva tekintette a társadalmi környezettől, — s az új irányt olyannak mutatja be, mely önálló egyént nem is ismer, hanem csak socialis lényt, mint a társas lélek egy részét.*

* «Alles, was ist, ist ja nur, d. h. ist vom Nichtsein unterscheidbar nur, sofern es ein zu anderem Seienden in Beziehung stehendes Sein ist: dieser Grundsatz unseres logischen Denkens tritt mit dem Anspruche unbedingter Giltigkeit, tritt als Denkgesetz in unserem Bewusstsein auf und macht somit tatsächlich a priori schon die Behauptung illusorisch, dass der Mensch einen Wert an und für sich habe; denn wie das Individuum als ein seiendes, ein in mannigfachen Beziehungen stehendes ist, so können sein Wert und seine Bedeutung eben auch blos nach diesen Beziehungen bemessen und bestimmt werden, sind einzig und allein von ihnen abhängig, und durch sie bedingt. (Paul Bergemann, Sociale Pädagogik, Gera, Druck und Verlag von Theodor Hofmann, 1900. 134. l.)

A socialpædagogia két nevesebb képviselője: *Natorp* Pál s *Bergemann* Pál, az ő irányukat szembe szokták állítani a *Herbart*-iskola irányával, melyet azzal vádolnak, hogy pædagogijuk az egyéniség kultuszára van alapítva, azaz: individualis.

Ennek a szembe-állításnak jogosult voltát tagadom.

A socialpædagogia alaptételének tekinthető, amit *Natorp* röviden így fejez ki: «Az ember emberré csak az emberi társaság által lesz». ¹ Másutt pedig így jellemzi a socialpædagogiat: «Nem értjük rajta a neveléstan egy elkülöníthető részét talán az egyéni neveléstan mellett, hanem általában a nevelés feladatának konkrét fölfogását, s különösen az akarat pædagogiját. A nevelés pusztán egyéni vizsgálata abstractio, melynek csak korlátolt értéke van, de melyet végül le kell küzdeni.» ²

De tévednek mindazok, a kik a tudományos pædagogiat, s különösen a *Herbart*-féle irány fölfogását ezzel szembeállítják. Nincs olyan tudományos pædagogia, mely a társadalmat figyelembe ne vette volna, mely ne tudta volna, hogy az ember társadalmi lény, s hogy a társadalom egy tagjává kell őt nevelni. A *Herbart* irányának egyik alapgondolata: a történeti élet folytonossága, a növendéknek képessé tétele, hogy a történeti munkásságot folytatni tudja, (ez különösen *Willmann* s *Kármán* fölfogásában van meg) határozottan ilyen, socialis fölfogás. De magánál *Herbart*nál: a sokoldalú érdeklődés gondolata, a részvét gondolata (*Teilnahme*) mind a socialis fölfogásra utal. Természetes, hogy mikor *nevelő munkáról* van szó, nem lehet tömegre gondolni, csak egyesekre, melyekből a társadalom alakul. ³ Ha nem is fogadjuk el egészen, a mit *Pestalozzi* mond: «Az embernek, mint tömegnek, nincs erénye, csak az egyénnek van» ⁴ mégis épen a

¹ *Natorp*, Sozialpædagogik, 68. l. 10. §. «Der Mensch wird zum Menschen allein durch menschliche Gesellschaft».

² U. a. 78., 79. l. «Wir verstehen darunter also nicht einen abtrennbaren Teil der Erziehungslehre etwa neben der individuellen, sondern die konkrete Fassung der Aufgabe der Pædagogik und besonders der Pædagogik des Willens. Die bloss individuelle Betrachtung der Erziehung ist eine Abstraktion, die ihren begrenzten Wert hat, aber schliesslich überwunden werden muss».

³ *Kant*: «Minden pallérozódás a magános személyen kezdődik, s attól széled el tovább». Pædagogikáról ford. Mándy. 14. l.

⁴ «Der Mensch als Masse hat keine Tugend, nur das Individuum hat sie» an *Nicolivius* 1809.

helyes felfogás, mely minden tényezőt számba vesz, azt kívánja, hogy az egyént és társadalmat egyaránt tekintetbe vegyük.

Az egyén és társadalom különböző értékelése, a pædagogia történetében ép úgy, mint általában az eszmék és intézmények történetében nem egyforma a különböző időkben.

Hol az individualisztikus, hol meg a socialisztikus szempont érvényesül.

Plato, Aritoteles socialpædagogusok, mert szempontjuk az állam, s nem az egyén.

A keresztyénség, mely mindenkiben a halhatatlan lelket becsüli, az egyént helyezi az előtérbe, de azután a keresztyénségen belül folyton hullámanak a nézetek. Raticus és Comenius ismét a nép boldogulását, az államok jóllétét tartják szem előtt.

Locke és Rousseau az egyéniség előharczoesai, mint a hogyan az aufkláristák, s a francia forradalom egész iránya az egyéniség felszabadítása érdekében küzd.

Az egyéniség túlzott érvényesülésével szemben támadnak a socialisztikus irányú törekvések. A figyelem ismét a tömeg felé irányul, s a tudományos kutatás is socialisztikus alapra helyezkedik. *Comte* és *Spencer* főképviselei ennek az iránynak.

A socialisztikus felfogás túlsága mutatkozik a *Fourier* *-féle phalanszter-rendszerben, melyet Madách oly szépen rajzol *Az ember tragédiájá*-ban. S az egyéniség szélső álláspontjának filozofiaja csúcsponton áll *Nietzsche*-nél, ki az egyéni érvényesülés jogát hirdeti a tömeggel szemben.

Mindenkor voltak azonban, kik e kétféle szempont összeegyeztetésére törekedtek, hol az egyiknek, hol a másikkal juttatva a jelentékenyebb szerepet.

Így a pædagiában Pestalozziti is, Herbartot is, sőt Natorp-ot is azok közé kell számitanunk, kik mind a két szempontot: az egyéni és a társadalmi egyaránt figyelemben részesítik.

De nem egyenlő arányban osztják meg az egyiknek s a má-

* *Fourier* Károly Ferencz *Comte* egyik követője, szül. 1772. Besançon-ban, meghalt 1837. Párisban. Számos socialfilozofiai munkát írt, melyekben rendszerét kidolgozta. Rendszere a falanszter, a vagyoni és munka-közösség. A falanszterben mindnyájan összeadják vagyonukat és munkájukat, s keresményük így oszlik meg: $\frac{5}{12}$ a munkáé, $\frac{4}{12}$ a tőkée, s $\frac{3}{12}$ a tehetségé. Követői a *Phalanstère* cz. lapban hirdették ez elveket. Többször kísérletet is tettek e rendszer megvalósítására, de ez nem vált be.

siknak a szerepét. Pestalozzi figyelmét inkább a nép boldogítására fordítja. (De — mint az előbbi idézet mutatja, — ezt az egyénektől várja). Herbartnál inkább az egyéniség mint erkölcsi karakter áll előtérben. Natorp a társadalmi szempontot tartja fontosabbnak, de nem tagadja meg, mint a túlzók, az egyéniséget.

Natorp álláspontját jelzik a következő szavak: «A közösséghez való fölemelkedés a magunk én-jének a kitágítása».¹

Ezért nem helyes dolog Pestalozzit szembeállítani Herbarttal, s Herbartot Natorppal. Mind a hárman figyelembe veszik mind a két szempontot; az egyénit és társadalmi egyaránt, csak nem egyenlő mértékben. Pestalozzi és Herbart csak annyiban áll ellentétben, hogy Herbart tudományosan fogalmazta azt, a mit Pestalozzi a maga naturalista módján fejezett ki, s sokszor ki sem tudott fejezni, csak érzett.

Natorp maga pedig könyvét azzal kezdi: «A nevelésnek csak egyik oldala az, melynek elméleti alapjait e könyv bizonyítani akarja».²

E szerint a többire nézve érintetlenül maradhat a Herbart álláspontja. Natorp oly kérdést vizsgál, melyet Herbart nem vizsgált. Ez: a közösség és a nevelés közötti kölcsönös vonatkozások megállapítása. E kérdést sokszor világítja meg igen helyesen, de ez mind nem kívánja azt, hogy Herbarttal szembe állítjuk, s nem kívánja azt, hogy a socialpædagogiaról úgy beszéljünk, mint a pædagogia egy újabb és helyesebb irányáról.

A pædagogia nem veheti alapul kizárólagosan egyik szempontot sem.

Senki sem tagadja, hogy egyéniség van.³ Senki sem tagadja,

¹ «Erhebung zur Gemeinschaft ist Erweiterung des Selbst. Die Gesetzlichkeit der Gestaltung unseres Bewusstseins selbst: das ist der Individualismus echter Bedeutung. Aber dieser schliesst die Gemeinschaft nicht aus, sondern führt zwingend zu ihr hin. Dagegen heisst es, die wahre Individualität verkürzen und nicht sie befreien, wenn man ihr diese Beziehung zur Gemeinschaft nimmt. Es ist, wie wenn ich die Freude aus meinem Fenster ins Weite hinauszublicken vertauschen sollte gegen den Stolz der Einbildung, das alles, was ich draussen zu sehen vermeinte, seien in Wahrheit Gemälde an den Wänden meines zimmers». Natorp, Sozialpædagogik, 71. l.

² U. o. 3. l.

³ Goethe: «Die Natur scheint aber auf Individualität angelegt zu haben und macht sich nichts aus den Individuum».

hogy az egyének között közösség van, s az a közösség nemcsak együttlét, hanem sokszoros kölcsönös hatás és vonatkozás. Bizonyos az is, hogy a kultúra nem az egyén tulajdona, hanem közvagyon. A kulturát az egyén a közösségtől kapja. Ha átlag-egyén, akkor e közösségben csendben tovább munkálkodik; ha kiváló, ha rendkívüli egyén, akkor a kultúra további fejlődésére hatással van, annak irányt ad.

Így fogva fel a pædagiát, az társadalmi tudomány. Ennek tekinteti Willmann Ottó, Stein Lőrincz, s nálunk Kármán is.

Kármán felfogása szerint a pædagogia a szellemi javak tudománya, mint a hogy a gazdaságtan az anyagi javak tudománya. A pædagogia helye tehát az oekonomia mellett van. Szerinte a sociologia a következő három ágra oszlik: 1. Politika, 2. Oekonomia, 3. Pædagogia.*

A pædagogia arról gondoskodik, hogy a szellemi javak a következő nemzedékre átszármaztathatók legyenek. A kulturának átszármaztatására lehet társadalmi intézkedéseket is tenni. Ezeket az intézkedéseket, (gyermekvédelem, szabad egyetem stb.) mint fõntebb említettem, lehet bátran socialpædagogiai intézményeknek, s a pædagogia azon részét, mely ez intézményekkel foglalkozik, *socialpædagiá*-nak nevezni.

De nem jogos ez az elnevezés pædagogiai elmélet megjelölésére. Mert az olyan pædagogiai elmélet, mely akár *csak* az egyén szempontjából, akár *csak* a társadalom szempontjából vizsgálja a kultúra, s illetve nevelés kérdéseit, egyoldalú.

Pædagogia, mint tudomány, csak egyféle lehet: olyan, amely egyik szempontot sem teszi uralkodóvá, hanem felülemelkedve, vizsgálat alá vesz minden tényezõt, tehát úgy az egyénben, valamint a társadalomban található tényezõket egyaránt.

Láttuk tehát, hogyan fejlődött a socialis gondolkodás; lát-

Az egyéniség tanát a maga szélsőségében nem Herbart, hanem Rudolf Hildebrand képviseli. L. H. *Schreiber* «Persönlichkeits-Pædagogik». (Zeitschrift für Philosophie u. Pædagogik. 1901. VIII. 323. s köv. 1.). Úgy látszik ennek az álláspontnak a képviselõje nálunk Schneller István kolozsvári egyetemi tanár.

* L. Kármán, a pædagogia feladata s helye a tudományok sorában.

Weszely, A pædagogia helye a tudományok sorában. Emlékkönyv Kármán Mór huszonöt éves tanári munkásságának ünnepére. Budapest, 1897. Eggenberger-féle könyvkereskedés.

tuk hatását a pædagogiai gyakorlatra, s láttuk hatását a pædagogiai elméletre.

A pædagogiai gyakorlatban e hatás egyrészt az u. n. social-pædagogiai intézmények létesítésében mutatkozott, másrészt abban a törekvésben, hogy a socialis felfogás az iskolába bevitessék, vagy az iskola attól megóvassék.

A pædagogia gyakorlatában csak az első részt helyeselhetjük.

A pædagogia elméletében is két irányban mutatkozik e hatás: egyrészt utopisztikus rendszerek fölállításában, minő a Comte-é; másrészt a pædagogiai elméletnek egyoldalú felfogásában. Ez az egyoldalú felfogás az, mely magát helytelenül nevezi socialpædagiának, s melynek mint tudományos elméletnek jogosultsága nincs.

A tudomány feladata az igazságot meglátni. Az igazságot pedig nem látjuk helyesen, ha akár az individualizmus, akár a socializmus szemüvegén át nézzük. Helyesen mondja Herbart,¹ hogy a tudomány ne legyen szemüveg, hanem szem, még pedig a legjobb szem, melylyel az ember a dolgokat vizsgálhatja.

WESZELY ÖDÖN.

ESZMÉK A FILOZÓFIA GIMNÁZIUMI TANÍTÁSÁNAK MÓDSZERÉHEZ.

A gimnáziumi tantervhez kiadott legújabb utasítások a filozófia tanításáról általában úgy intézkednek, hogy abban használjuk fel első sorban azt a tananyagot, mely a gimnáziumi tanításban helyet foglal. A kivánság épületes és megszívlelésre méltó, jóllehet eddig megjelent filozófiai tankönyvek alig, illetőleg csak kis mértékben felelnek meg neki, sőt több tekintetben — mint alább jelezni fogom — ellent is mondanak annak, a mennyiben tanításaik értelmében a tananyag egyik-másik erkölcsi és esztétikai becsértékén is csorbát kell ejtenünk. Egyelőre az utasítások szellemében és azok kiegészítésül előre bocsátom azt, hogy én a filozófia tanításában szükségesnek tartom az iskolában tárgyalt tananyagot nem csupán példatárul való tekintetbevételét, hanem annak állandóbb fontosság szerint *kellően értékelt* felhasználását és összefoglaló rendezését is, még pedig legfőbb lélektani jelenségek, magasabb fogalmak: eszmék összeállítása által. Néze-

¹ Herbart, Allgemeine Pädagogik, Werke, 10. kötet, 9. lap. Ed. Hartenstein.